

EDEBÎ ESERLERDE SUBLİMİNAL MESAJ* (REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN "GÖKYÜZÜ" NDEDEN VERDİĞİ MESAJLAR)

Ferhat AKBABA*

Öz

Subliminal mesaj, aslında anlatıcının direk söylemediği ama ekrandaki sahne veya satır aralarına sıkıştırarak izleyicinin / okuyucunun hissederek algılamasını istediği gerçek vurgulardır. Her ne kadar bu kelimenin kökeninde felsefik, psikanalitik bir çağrışım olsa da bu anlatım tarzı sadece felsefe, psikoloji gibi bilim dallarında değil aynı zamanda sinema, reklam vb yerlerde sürekli karşılaştığımız durumdur. Oysa subliminal mesajın edebî eserlerde işlenişi üzerine her halde bir yazı kaleme alınmadı. Okuyucunun dikkati bu yöne çekilmeyince de bu stilde yazılıp ta okunan eserlerin çoğu güzel bir macera, ya da sonu hüsrarla biten bir anı olarak belleklerde yerini aldı. Ancak belleklerde bir anı olarak kalan bu duyguların bir zaman sonra şekillenerek düşünce halini alması hatta okuyucu düşüncesini şekillendiren etkenler arasında önemli bir yer tutması beni ister istemez eserlerdeki subliminal stile dikkat çekmeye zorlamıştır. İşte ben bu açıdan edebî eserlerde subliminal mesaj ve yazar-okuyucu ilişkisini bu makalede ele aldım. Makalede Türk ve dünya edebiyatından iki örnek irdelenmiş, Reşat Nuri Güntekin'in Gökyüzü romanı merceğe altına alınmıştır. Elde edilen bulgularla bazı önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Subliminal, roman, okuyucu, edebî eser, makale, Gökyüzü, Reşat Nuri Güntekin

Subliminal Message In Literary Works

(Messages Delivered İn "Gökyüzü " By Resat Nuri Guntekin)

Abstract

Subliminal messages are the real emphasis the narrator wants the reader to comprehend it by feeling. Subliminal messages are not told directly by the narrator to the audience or reader but told compressed to the stages on the screen or to text interlinearly. Even though the origin of the word has philosophical, psychoanalytical association, it is not only presented in science branches such as philosophy and psychology but also in our daily life such as in movies, advertisements etc. However, the way subliminal messages are delivered in the novels havenot probably been written up. Due to the fact that readers' attention is not directed to this direction, most of the novels are remained in the memories as adventurous or sad ending stories yet, after a while, those feelings which remained as good memories in our store turns into opinion and even those feelings are the most influential factors in shaping ideas. This situation led me to draw attention to subliminal style in novels. In this perspective, I will study in this article, the subliminal messages and author-reader relations in novels. Two samples, from Turkish and world literature were

* Bu çalışma, Temmuz-2017 tarihinde sunmayı planladığım "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Din Algısı" başlıklı yüksek lisans tezini esas alınarak hazırlanmıştır.

* Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi, Erdoğan İlkokulu Müdürü, Akyazı, Sakarya, Mail: gazifer-nando1969@hotmail.com

studied in this article and Gökyüzü, written by Reşat Nuri Güntekin, was scrutinized. Within the findings, some further suggestions have been given.

Key Words: Subliminal, Novel, Reader, Literarywork, Article, Gokyuzu, Reşat Nuri Guntakin

GİRİŞ

İnsan doğduğu andan itibaren sürekli bir gelişim süreci içindedir. Bu süreçler formal ve informal eğitim öğretimle yaşamın sonuna kadar beslenir. İnfomal olarak çoğumuz hayatımızda değişik kitaplar okuruz. Bazen bu okumalardan sıkılma sebebi, pedagojik disipline dayalı bir yönlendirme olmadığından kaynaklanabilir. Yani yaşımıza uygun olmayabilir. Oysa belirli bir pedagojik disiplin çerçevesinde yapılan okumalar zihnimizin sağlıklı ve sistematik bir şekilde gelişmesine katkı sağlar. Okuma konusunda genellikle her okuyucu için maksat hasıl olur. Okuyucu okumalarında karşılaştığı olayları kendi seviyesine göre daha rahat kavradığı gibi, belirli bir disiplin içinde değerlendirme ve yaşı ilerledikçe bunları hayata geçirme imkânbulur. Yazar açısından da yapılan çalışmalardan alınacak bireysel ve toplumsal sonuç tatmin edici olur. Bu bakımdan sağlıklı bir toplumun oluşmasında böyle bir sistematığe ihtiyaç vardır ve kaçınılmazdır. Okuyucunun değer yargılarına göre kabul yada reddedeceği yararlı yada zararlı bilgiler bu şekilde gün yüzüne çıkmaya başlar. Aksi takdirde büyüklerin buyurması ile küçüklerin uyması gereken hayatın olduğu bir dünya kendi eksenini etrafında dönmeye, yüzyıllar geçse de toplumsal algı yeniye doğru bir gelişim göstermeden, yine eskisi gibi sadece farklı materyallerle var olmaya devam edecektir. Bunun için de yazarların eserlerinin üzerine, hangi yaş gurubuna hitap ettiklerini göstermeleri elzemdir. Yazarın edebî sanat olsun diye *surrealist* yazım tarzı yazdığı eserler hakkında da okuyucunun uyarılacağı not veya sembollerin eser kapağında betimlenmesinde yarar vardır. Ayrıca yazarın, Janette Piaget (ö.1980) kadar olmasa da belirli kriterler dahilinde muhatap olacağı okuyucu formasyonuna haiz olması gerekir. Bunun aksi durumlarda ise, açıklıktan kırılmaların olduğu bir Afrika ülkesindeki TV kanallarında Gurme programlarının yayınlanması veya benzer bir ülkede islami sohbet yapan TV kanalında orucun faziletlerinin anlatılması gibi, özünde olumlu ama zaman ve mekân bakımından nazire yaparcasına bir durumla yüz yüze geliriz.

İnsan için daha güzelini ve yeniye doğru evrilimini amaçlayan yazarlar eserlerinde tam da bu noktada insan bilincine odaklanırlar. Pekibilinç nedir? “En genel anlamıyla bilinç, insanın çevresini ve kendisini anlamasını sağlayan anıksal süreçlerin toplamıdır. Ruhbilimde bilinç terimi, ‘öznenin kendisini

sezişi ya da kendinin farkına varışı' anlamında kullanılır; algı ve bilgilerin anlıkta izlenmesi süreci olarak tanımlanır"¹. Zaten halk arasında "Bilinçlenmek" deyince de kişide "olayın farkına varmak", "ne kastedildiğini anlayıp kavramak" düşüncesi doğmaktadır. Bu noktaya getiren her türlü öğretisi, direk söylemler sonucunda gerçekleşebilir. Oysa makale konumuz "direk söylenmeden ne dendiğinin anlaşılması ve muhatapta –olumlu veya olumsuz- bir etki bırakması" içerikli olduğundan biz ister istemez *bilinçaltı* konusuna değineceğiz.

Bilindiği gibi bilincin en eski teorilerinden biri –ve yıllar boyunca pek çok eleştiriye maruz kalmış olan- Sigmund Freud'un (ö.1939) *psikanalitik teorisi*dir. Freud ve takipçileri, insan zihninin bir bölümünün, bilinç dışının, bilinç düzeyine ulaşamayan bazı anılar, dürtüler ve arzular taşıdığı görüşünü savunmuştur. Freud duygusal açıdan acı veren bazı hafıza ve dileklerin, pek dikkat edilmeyen günlük olayların bastırıldığını, yani bilinç dışı düzeye taşındığını ve bu düzeyde, biz onların farkında olmasak bile davranışlarımızı etkilediğini öne sürmüştür. Bastırılmış düşünceler ve dürtüler bilinç düzeyimize erişemez, ancak, bizleri dolaylı ve gizli yollardan (rüyalar, mantıksız davranışlar, kişisel tarz ve dil sürçmeleri) etkileyebilirler.²

Freud kişilik sistemi içerisinde öncelikle insandaki zihinsel faaliyetlerin bilince olan mesafelerini tespit etmek üzere *topoğrafik kuramını* geliştirdi. Bu kurama göre insan zihni *bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı* olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bilinç, zihnin dış dünyadan ve içten gelen algıları fark edebilen bölgesi iken; bilinç öncesi, zihnin ancak dikkatle algılanabilen kısmıdır. Bilinç dışı ise zihnin bilinç düzeyine ulaşmayan ancak engelleyici mekânizmaların kırılması ile bilinç düzeyine ulaşabilen alanıdır.³

Sungur, bilinçaltını, "gerçekte bilinç süreçleri olmadıkları halde bu süreçler üzerinde etkisi bulunan ruhsal süreçler..." olarak ifade eder. Yani, insan zihnine kendi izni olmadan ne düşüneceğini mecbur bırakma süreci de denebilir bu sürece... Oysa kişi zihninin ne düşüneceğini ve düşündüğünü nasıl algılaması gerektiğinin zorunlu kılınması durumu sadece bir ruhsal süreçten ibaret değildir. O ana kadar zihne doldurulan verilerin, -tıpkı bilgisayar teknolojisindeki yazılım programları gibi- dış etkenler karşısında gösterdiği bir sonuç çözümlenmesi durumudur. Yani şuuraltındakilerin, dış uyarıcılar karşısında işlem yapılarak varılan sonuç ve bu sonuca dayalı hareketi ortaya çıkarma durumudur.

1 Suat Sungur, "Bilinçaltı Reklamcılık ve Toplumsal Etkileri" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy. 29, (2007), 170.

2 Edward E. Smith, Nolen-Hoeksema, S.N., Fredrickson, B. L. & Loftus, G.R. Atkinson & Hilgard, *Psikolojiye Giriş* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2012), 198.

3 Engin Gençtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, (İstanbul: Meris Yayınları, 2014), 25-27; Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012).

Küçük yaşlarda iken zihinsel gelişimimiz ile pedagojik uyumluluk göstermeyen felsefik bir okumadan genellikle bir şey anlamayız. Bu durum ilk planda bizim sadece okumamızı geliştirmemize yardımcı olur. Okunan kitapta yazarın amacının ne olduğu konusunda her hangi bir fikirsel çağrışımla karşılaşmayabiliriz. Belki de yaşamın daha sonraki safhalarında da bunun bir yararını görmeyiz. Ancak okunan satırlarda şuurlatına yerleşen kelimeler ve çağrışımları, yaşamın herhangi bir kesitinde bize yabancı olmayan kelimeler olarak geri döner. Örneğin, günlük hayatımızda sürekli karşılaştığımız Amerika'nın İslam ülkelerine karşı olan düşmanlığı propagandası karşısında herhangi bir refleks vermedennötr durumda bulunabiliriz. Ama bu haber/biği bizim bilinçaltımıza yerleşir. Bir zaman sonra özellikle son 20 yılda sık sık karşılaştığımız Amerika'nın Irak'ı bombalaması ve onlarca müslümanın ölümü gibi haberlerin bulunduğu gazete sahifesinin köşesine *uyarıcı-dış etken* olarak ABD Başkanının gülen resmi eklendiğinde, şuurlatında nötr halde bulunan Amerikan düşmanlığı propaganda bilgileri devreye girerek *"Irak'ın Bombalanması- Müslümanların Ölümü-ABD Başkanının Gülmesi"* verilerinde insan zihni direk işlem yapmaya başlar ve *"Benim Ölümümden Sen Mutlu Oluyorsun"* sonucunu çıkarır. Oysa ölüm her toplumda üzüntü verici bir hadisedir. Buna rağmen haberde bahsedilen ölümler karşısında hala gülünüyorsa, insan belleği *"sen benim düşmanımsın."* noktasına gelir. Bu noktanın bir sonraki işlem safhası ise *"Biraz da sen öl, ben güleyim."* durumudur. Ardından düşmanı üzme kendini sevindirme durumu doğar ve hiç beklenmedik bir anda toplu ölümlere sebebiyet veren canlı bombaların ortaya çıkıp katliamlar yapmasının nedenleri buralarda gizli olabilir. Bunun için de insan yaşamındaki her evrede insan zihnini dolduran ve bazılarının nötr halde tutulduğu bilgilerin depolandığı zaman dilimi, algı ve refleks sorunu için temel bir süreç teşkil etmektedir. Zaten Piaget'e göre de *"yaşantının boyutları ve kavram, yansıma ve davranış yetişkin düşüncesinin gelişimi için temel oluşturmaktadır."*⁴ Burada doğumdan itibaren bilişsel gelişim ve öğrenme süreci ön plana çıkmaktadır.

Bilişsel gelişimin tanımı ise;

Bireyin, çevresindeki dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerin gelişimine Bilişsel Gelişim adı verilmektedir. Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi ve dünyayı anlaması ve düşünme yollarının daha karmaşık ve etkili hale gelme sürecidir. Piaget'in bilişsel gelişim dönemleri, bize çocuğun hangi dönemde nasıl

4 Suat Kol, "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 21, (2011), 3.

düşündüğü ve akıl yürüttüğü hakkında fikir verir. Bunları bilmek, çocuğa hangi dönemde neyi öğretebileceğimize dair bize yol gösterir.⁵

şeklinde yapılmış ve yaş gurubuna göre öğrenmenin bilişsel gelişimle ilintili olduğu da vurgulanmıştır.

Öğrenme deyince sadece okullarda verilen bilgiler ve bu bilgilerin tutum ve davranış haline dönüşmesi olarak elbette anlaşılmalıdır. Hayatımızın her evresi ve her mekânı bir okul ve öğrenme dönemidir. Kurtulmuş⁶ a göre;

İnsan hayatı boyunca öğrenen ve öğrendiklerini uygulayabilen bir varlıktır. Öğrenmede, formal eğitim önemli rol oynasa da: formal eğitimin, informal öğrenme ortamlarıyla desteklenmesi bireylerde istenen niteliklerin kazandırılmasını kolaylaştıracaktır." Aslan (2003) informal eğitimi, 'bireyin yaşamlarını sürdürdükleri her ortamda, yani yaşam içinde gerçekleşen bir süreç, insan ilişkilerinin, yani toplumsal etkileşimin bulunduğu her durumda söz konusu olan eğitim'(s.13) olarak tanımlarken Jamieson (2009), informal öğrenme deneyimini, 'öğretmenin katılımı zorunlu olmayan, herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda sınıf dışında meydana gelen etkileşimli öğretim ortamları olarak tanımlanmaktadır.

Okullarda gördüğümüz derslerin yanında informal olarak değişik zamanlarda okuduğumuz kitaplar ve sair kaynaklardan edindiğimiz bilgiler sürekli vardır. Bu bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığını belirli bir disiplin içerisinde öğrendiğimiz zaman kontrol etme imkânımız olur. Ancak bireysel bir girişim olarak okuduğumuz bir eserde verilen bilgilerin doğruluk veya yanlışlığını kontrol etme imkânımız çok fazla yoktur. Olsa bile bazen, artık davranış haline dönüştürdüğümüz bu bilgiler konusunda geç kalınmış olabilir. Ruh dünyamızı zenginleştiren edebî eserler bize manevi bir tat vermenin ötesinde hayatı algılamamıza da yön verir. Oysa okuduğumuz bir eserde bu yönlendirme bazen açıktan görülmez. Okuduklarımızdan etkilenerek kapıldığımız hisler bizi bu yönde düşünmeye sevk eder. Peki nedir bizi bu şekilde düşünmeye yönlendiren veriler? İşte bu noktada eser yazarının rolü devreye girer. Yazar anlattıklarının, okuyucuyu belirli bir düşünce yönüne sevk edeceğini bildiği için eserlerinde kullandığı karakterler ve kelimeler ile okuyucuya belirli bir düşünceyi çağrıştıracak gayret içerisindedir. Eserini hazırlarken kendisi bir konu hakkında ne düşünüyorsa aynı algıyı okuyucunun da algılamasını ve hissetmesini sağlar. Bu şekilde de okuyucu düşüncesini yönlendirmiş

5 Helen Bee ve Denis Boyd, *Çocuk Gelişim Psikolojisi* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009)

6Aytaç Kurtulmuş, "İnformel (Sınıf Dışı) Öğrenme Ortamı Pi Günü: Büyük Risk Yarışma Örneği", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, (2015), 107-116.

olur.Yazarın tüm gayretibilinçaltıkna diyebileceğimiz “-kendi hallerine bırakıldıklarında davranamayacakları tarzda davranmalarını sağlayan gizli ve algı dışı veya maskelenmiş uyarıların kullanımına yönelik”⁷ bir çabadan ibarettir.

Reklam ve tanıtım sektöründe bu durum yani mesaj verme durumu görsel olarak kendini ifade eder. Edebîyat dünyasında ise, çizgi resimli hikayeler ve sair eserler özellikle çocuklara yönelik bir öğreti ve algılama üzerine somut veriler şeklinde inşa edilir.Soyut verilerin kavranması ve tasavvur edilmesi noktasında belirli bir yaşa ulaşma olgunluğu pedagogların dikkat çektiği noktalarındır. Din ve dine ilişkin metafizik olarak ifade edebileceğimiz bir takım verilerin kavranması ve algılanması noktasında ergenler için algılama kolay olsa da çocuklar için metafizik ifadelerin somutlaştırılarak aktarımı daha sağlıklı ve yararlı olacaktır.

1.EDEBÎ ESERLERDE SUBLİMİNAL MESAJ

Makalemize konu olan din ve dine ilişkin metafizik verilerin edebî bir dille aktarımı yani edebîyat dünyasındaki şekli ve bu şekiller üzerinden okuyucuya kazandırılmak istenen öğreti ile okuyucunun hayatındaki geri dönüt açısından, Türk ve dünya klasiklerindeki veriler arasına sıkıştırılan mesajların önemi yani subliminal mesajlar bu noktada ön plana çıkmaktadır. İnancın toplumda hassas bir konu olması açısından bu anlatılar daha bir önem kazanmaktadır. Çünkü;

Batı ve Türk çocuk klasiklerinde din ve din adamı dini gelişim açısından masal ve hikayelerde yer verilen konular, kahramanlar -onların kılık kıyafetleri, duygu ve davranışları ve olaylara yaklaşımları- ve bunlar üzerinden yapılan yorumlar, çocuklar tarafından gerçek olarak algılanmakta ve çocuklar kendilerini hikayenin kahramanları ile özdeşleştirmektedirler. Bu nedenle masal ve hikayelerde yer verilen her dini motif/sembol ve ona yüklenen anlam çok önemlidir.⁸

Oysa büyükler için yazılan eserlerde bu durum çokta önemli değildir. Zihnin olgunlaşmış hali soyut verileri kavramaya yeter düzeydedir.

Türk ve dünya edebî eserleri incelendiğinde bazı hikaye ve romanların, her ne kadar açıktan söylenmese de bir takım gizli mesajlar içerdiği söylenebilir. Biz bunlara *edebî eserlerdeki subliminal mesaj* diyoruz. Yukarıda da tanı-

7 Sungur, *Bilinçaltı Reklamcılık ve Toplumsal Etkileri*, 29-169.

8 Hüseyin Emin Öztürk, *Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991), 55.

masını yaptığımız gibi subliminal mesaj, yazarın direk söylemediği ama anlatılarıyla, okuyucunun hissetmesini ve düşünmesini istediği söylemleridir. Burada meydana getirilen eserde temel çıkış noktası *toplumsal önkabuller* dir. Toplumsal önkabuller çerçevesinde inşa edilen bir eser ile “olan ile olması gereken” arasındaki mücadele başlar. Mücadelenin nasıllığı ve kimler üzerinden oluşturulacağı diğer önemli noktaldır. Eserlerin içine sıkıştırılan bu mesajların daha iyi olarak algılanabilmesi için eserin yazımında kullanılan dil, üslup, karakter tasviri, olayların geçtiği mekânlar özel bir öneme sahiptir.

Yazar eserini ortaya koyarken kullandığı materyallerini sembollerle de süslemeyi unutmaz. Bu sembollere bizzat kasdettiği subliminal mesajların temel çağrışımıcısı konumunu yükler. Çünkü; semboller bu noktalarda daha bir önem kazanmaktadır. Yılmaz⁹

Bir metnin anlaşılması ve yorumlanması ancak derinde yatan gizli özün ve kapalı anlamların açıklanmasıyla mümkün olabilir. Edebî metinler, güçlü bir sezgi kabiliyetine sahip uyanık bir dikkatle incelendikleri zaman, farklı açılımlar ortaya koyan, çok katmanlı yapılar olarak değer kazanırlar. Dilin imkânlarını sınırsız hale getiren semboller, üstün bir duyarlılığa sahip sanatçıların, alışılmış kelime ve anlam birliklerine, yeni ve özgün çağrışımlar yüklemeleri sonucu ortaya çıkarlar.

şeklinde sembollerin önemine dikkat çekmiştir. Bunun için de edebî bir eserin gizli kasıtlarını çözebilmek için “*sembol=mesaj*” formülünü kurmak mümkündür. Semboller, sadece sıradan belirli işaretler değil, insan hayatını kapsayan her alanda kendisine yüklenen anlamın çağrıştırmıcısı konumunu korumaktadır. Bu durum dini inançlar için de aynıdır. Mircea Eliade’nin¹⁰ (ö. 1986) dediği gibi: “Dinsel bir simge, o bütünselliği içinde bilinçli olarak algılanmasa bile, onun mesajını aktarmaktadır. Çünkü simge yalnızca insan aklına değil, aynı zamanda bütünsel insani varlığa hitab etmektedir.”

Eserlerde bir diğer önemli husus, eserin oluşturulmasında eseri sürükleyecek olan tipler, karakterler ve kendilerine biçilen misyondur. Bu noktada yazarlar genellikle yansıtma denen formül üzerinden giderek yazıldığı dönemin tam aynası olmasa da, ilgili döneme ait olduğu her halinden belli olarak, anlatımın çerçevesine uygun bir şekilde çizilen tip ve karakterleri, cinsinin formatına uygun olarak şekillendirerek bir oluşum meydana getirir ve onlara

9 Ebru Burcu Yılmaz, “Hikaye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi Türkojoloji Makale Bilgi Sistemi*, sy. 56 (2011), 45-46.

10 Mircea Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu* (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004), 107.

bedensel ve ruhsal, insani bir yapı çizerler. Yani karakter yaratılmaz, karakterizasyon yapılır.¹¹ Edebiyat sosyolojisinin kurucularından sayılan Hippolyte-Taine (ö. 1893), her çağın edebiyatında o çağın ruhuna uygun bir *personnagerégnant* (moda karakter/egemen karakter) bulunabileceğini ileri sürer.¹² Bu bağlamda toplumun önkabulleri göz önüne alınarak eserdeki tip ve karakterler oluşturularak kendilerine eser içerisinde görevlendirme yapılır.

Görevlendirmelerde kullanılan isimler, lâkaplar, sıfatlar ayrı bir önem taşımaktadır. Yazarın vermek istediği mesajlara uygun olarak öveceği veya yereceği bir konu hakkında eserde sürükleyici konumda olan başat rol sahibi kahraman karakterin ismi, lâkâbı ve fizikî görünümü, kendisinden beklenene uygun bir yapı ile ortaya çıkar. Artık o tüm yönleriyle *mesajı ileten bir tebliğci* edasıyla eserde eylem ve söylemlerine başlar.

Tüm bu genel değerlendirmeler ışığında bakıldığında edebiyat dünyasında verilen eserlerde, eser sahibinin direk söylemediği ama eserin akıcılığı ile satır aralarına sıkıştırdığı kendine göre doğru olan bir takım gizli mesajların yani subliminal mesajların olduğunu söylemek mümkündür. Bu mesajların genellikle eserin yazıldığı dönemin konjoktürüne uygun olduğu görülebilmektedir. Gizli mesajlar bazen inanca dayalı, bazen siyasi bir tutumun tarafgiri veya karşıtı olarak, bazen de dünyadaki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan herhangi bir verinin kabulü veya reddi şeklindeki tavır olarak kendini göstermektedir.

2.SUBLİMİNAL MESAJLARA YÖNELİK ÖRNEK İNCELEME

Subliminal mesajların yazarlar tarafından edebî eserlerde nasıl verildiği, ne anlatılırken neyi demek istediği ve okuyucuyu hangi hedefe vardtırmak istediğini daha iyi açıklayabilmek için burada iki örnek üzerinden gitmek istiyorum.

Dünya eserlerinden örnek verilecek olursak; 1988 Nobel Edebiyatı ödüllü Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un (ö. 2006) *Evlâdu Hâretina*¹³(Cebelavi Sokağı Çocukları)¹⁴ adlı romanını örnek verebiliriz.

11 Suzan Nur Başarslan, *Romanlarda Kahramanlar/Kişiler*, (2010), 12.

12 Jale Parla, "Türk Romanında Karakterler-Tipler", *Kitaplık Dergisi*, sy. 83, (2005).

131988 Nobel Edebiyatı ödüllü Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un "*Evlâdu Hâretina*" (Mahallemizin Çocukları) adlı 1959'da yazılmış ama çeşitli gerekçelerle basımı yasaklanmış, Türkiye'de de ancak 2010 yılında *Cebelavi Sokağı Çocukları* adıyla terceme edilerek basılmış bir romanı.

14 Necip Mahfuz, *Cebelavi Sokağı Çocukları*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010), arka kapak.

Bizi hiçbir zaman görmeyen ve hiçbir zaman göremediğimiz bir büyükbabamız olması hüznün verici değil midir? Bizler pislik içinde yaşarken, onun kendini o konağa kapatması tuhaf değil midir? Bizi bu noktaya getirenin ne olduğunu merak ediyorsanız, işte size hikâyelerimiz; Edhem, Cebel, Rifat ve Kasım hakkında her şeyi öğreneceksiniz...

Bu şekilde başlayan ve Kur'an-ı Kerim gibi 114 bölüm olarak devam eden romanda, "Cebelavi ile Allah'ın, İdris ile Şeytanın, Edhem ile Adem'in, Hümmam ile Habil'in, Kadri ile de Kabil'inkasdedildiği ve tüm kutsal kitaplarda ifadesini bulan insanlığın başlangıcı anlatısını bulmak mümkündür. Kitap içeriğinde yazar Necip Mahfuz, yeryüzündeki kötülük ve diğer olumsuzlukların kökenlerini araştırırken Cebelavi'yi (Yaratıcı) de sorgulamaktadır. Roman içeriğinde anlatılan olaylar yukarıda geçen isimlerle karşılaştırmalı olarak okunduğunda, her şeyi var eden bir Yaratıcının dünyanın efendisi olarak inanılan bir varlık olduğu, aslında yer yüzündeki hiç bir duruma müdahale etmediği, buna rağmen inananların onu kutsal saydıkları için varlığının toplumda kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Yeryüzüne gelen peygamberlerin genelini ise tarihten gelen bir liderlik mirasının sahiplenicisi olarak ortaya çıktığı, tek isteklerinin ise yaşadıkları mahallede yönetici olmak ve kimsenin ulaşmadığı, sarayda yaşayan, kimsenin sıkıntısıyla ilgilenmeyen, buna rağmen tüm insanların kendisine sığındığı ve ondan yardım istediği Büyük Baba (Tanrı) Cebelavi'nin dünyaya bıraktığı nimetlerden rahat bir şekilde yararlanmak isteyen kişiler olarak tanıtılmaktadır. Ayrıca, her türlü söylemlerine meşruiyet kazandırmak için de "Kimseye görünmeyen Büyük Babamız Cebelavi ıssız bir çölde bana görüldü ve şöyle, şöyle söyledi.." diyerek mahalle sakinlerini etrafında toplamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu düzenin dünya kurulalı beri bu şekilde sürüp gittiğinin vurgulandığı roman, 114.son bölümünde de zaten kendisini öldürmeye kalkan Büyük Baba Cebelavi'nin Vekilharc'ından kaçarken elinde büyük bir güç olarak bulundurduğu Sihir Yapma Formüllerinin yazıldığı defterikimseye yakalatmamak için bir çöplüğe atar. Daha sonra çöplüğe atılan defterin peşine düşen arkadaşı, bu defteri bulup sihir gücünü eline geçirerek tekrar bu mahalleye dönecek, böylece insanları sihir yapma formüllerinin yazıldığı bu defter ile fakirlik, soygunculuk ve işkencelerden kurtaracaktır. Roman, toplumu yeni bir kurtarıcı (peygamber veya mehdi) beklentisi haline sokularak bitmektedir.¹⁵

Mahfuz'un adı geçen bu romanında da aslında hiç Allah, peygamber, Kur'an-ı Kerim'den bahsedilmemektedir. Ancak roman karakterlerine ve romandaki işlevlerine bakıldığında, romanın 114 bölümden oluşu da dikkate alındığında, müslümanların mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'in kasdedildiği,

15 Mahfuz, *Cebelavi Sokağı Çocukları*.

dünyadaki olumsuz işlerle hiç ilgilenmeyen ama sarayda oturan kişi ile Allah'ın kastedildiği, peygamberlerin ise, toplumu yaşadıkları sıkıntı, fakirlik, anarşiden kurtaracak liderler olarak ortaya çıkıp, sadece kendilerini kurtaran ve topluma hakim olan liderler olduğu, insanlığın, kendilerini sürekli yoksulluk ve sıkıntıdan kurtaracak yeni bir kurtarıcıyı beklemek ümidiyle yaşamaya devam ettiği belirtilmeye çalışılmaktadır. Toplum kurtarıcı lider olarak ortaya çıkanların, söylemlerini topluma kabul ettirebilmek için ise " *Kimseye görünmeyen Büyük Babamız Cebelavi ıssız bir çölde bana göründü ve şöyle, şöyle söyledi..*" diyerek (peygamberlere gönderilen vahiylerle ironik bir gönderme ile) karşılıklarına çıkacak itaatsizlikleri bertaraf ettiği ve bu şekilde toplumda meşru zemin buldukları anlaşılmaktadır. Çaresizlik içindeki toplumu da yeniden bu sıkıntılardan kurtaracak formülün aslında *aranan sihirli formül kitabında* olduğu, bu sihirli formül kitabının ise (bu romanda Kur'an-ı Kerim kastedilmektedir) toplumda kabul görmüş Kutsal Metinler olduğu adı geçen romanda subliminal mesaj olarak verilmektedir. Oysa yukarıda da sözü edildiği gibi romanın genelinde kutsal varlık ve kelimelerden genel olarak hiç bahsedilmemektedir.

Cumhuriyet dönemi hikâyelerine bakıldığında benzer bir örneği biz Ömer Seyfettin'in (ö. 1920) *Hatıftan Bir Sadâ* adlı hikâyesinde görmekteyiz:

Hacı İmâdeddin Efendi, ömrünü itikafı geçirmiştir. Akşamları ve sahurda eşinin kapı önüne bıraktığı ölçülü yiyecekler dışında yemez, kimseye iletişim kurmaz. Etrafındakiler onun evliya olduğuna hükmederler. Evin iç ve dış sorumlulukları bütünüyle eşinin elindedir..... Altmış üç yaşına bastığı gün eşinden bahçeye bir kuyu kazdırmasını söyleyen İmâdeddin Efendi, artık toprak altında yaşayacaktır¹⁶

Burada yazar Ömer Seyfettin, kahraman İmameddin Efendi'yi tam da 63 yaşına gelince bir kuyu kazdırıp yer altında yaşamaya mahkûmetmekte, hikâyenin akışını bu şekilde devam ettirmektedir. Her ne kadar açıktan söylenirse de hikâyenin akış şekli, tarihte varolan bir takım olaylar üzerinden toplumsal değerlere traji-komik bir gönderme yapmaya yöneliktir. Çünkü Müslüman Türk tarihinde önemli bir yeri olan tasavvuf ehli Hoca Ahmed Yesevi¹⁷ de 63 yaşına geldiğinde " *Peygamber efendimizin bu yaştan sonra yaşamadığı bir dünyada benim yaşamam uygun değildir.*" düşüncesiyle yer yüzünde yaşamayı kendisine yakıştıramamış ve kendini yer altında yaptırdığı mezar

16 Nesime Ceyhan, "İkinci Meşrutiyet Devri Türk Hikayesinde Din Duygusu ve Dini Müesseselerin Tenkidi", *Türkoloji Araştırmaları*, 1, sy. 4, (2007), 145-146.

17 Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2 (Ankara: TDV Yay., 1989) 159-161. Ahmet Yesevi'nin 11. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiğini söylemek mümkündür. Vefat tarihi tam olarak bilinmiyor.

türü bir çilehaneye hapsederek kalan ömrünü burada geçirmiştir. Ömer Seyfettin, bu tür örneklerle kurguladığı anlatısı üzerinden toplumun dini önder denebilecek şahsiyetleriyle ve manevi değerleriyle alay etmekte, onları çürütme ve toplumun gözünde küçük düşürmeyi hedeflemektedir.

3.“GÖKYÜZÜ” ROMANI VE SUBLİMİNAL MESAJLARIN İRDELENMESİ

Benzer bir durumu Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü*¹⁸ romanında da görülmektedir. 1935 yılında yazdığı romanında, İslamda vahyin geliş şekli, vahiy geldiğini iddia eden Hz. Muhammed'in vahiy gelişi öncesi yaşamı, insanların vahiylerle karşıtutumu ve yüklediği derin manalar, toplumsal manevi kabul-lerin irdelenmesi ile *Anadolu İslam Toplumunun inanç ve manevi değerlerinin kökenine inerek, köken sorgulaması yapmaya çalıştığı gözlemlenmektedir*. Buradan hareketle de bunların artık Cumhuriyet devrimleriyle akıl ve mantık ölçüsünde son bulması önerileriyle roman son bulmaktadır.

Makalemize konu olan “ *Gökyüzü*” romanının kısaca özeti şöyledir:

Emekli olmuş süt kardeşi Raşit'i ziyarete giden yazar, onun hayatta anlatacağı çok şeyi olmadığını, ömrünün denizlerde geçtiğini, kendi ömrünün de aynı şekilde boşa geçtiğini, kendisinin de aynı yaşta olduğunu ve anlatacak fazla bir şeyin olmadığını fark eder. Buradan hareketle yaşadığı hayatı sorgulamaya başlayıp, Allah, ahiret, cennet-cehennem, ruh vb. konuları irdelemeye başlar. Daha sonraki gelişmelerde, babası Çanak-kale'de şehit olduktan sonra öksüz kalıp bütün hayatını yatılı mekteplerinde geçirmiş, nihayet Amerikan Kolejinden diploma almış uzaktan akrabası Sevim'i yanına alır. Bir zaman sonra, ispartizmacılara merak salan, çocukluğunda kuvvetli bir din terbiyesi almış, sonra şüphelere başlamış, daha sonrada imanı yok olmuş, ama tam yok olmadığı için uzun zamandır ispartizma ile ilgilenmeye başlayan Mükerrerem adında bir arkadaşının peşine takılıp inanmadıkları halde Bursa'da bir ruh çağırma seansına katılırlar. Çünkü Mükerrerem'e Bursa'daki ispartizmacı arkadaşlarından mektup gelmiştir. Mektupta; Bursa'da Yıldırım mahallesinde viran bir ev vardır. Bu evin uğursuzluğu nedeniyle kimse kiralamamaktadır. Birkaç ay evvel Bulgaristanlı bir muhacir bu evi kiralamıştır. Fakat evde garip şeyler olmaya başlamıştır. Geceleri sarnıcın kovasına bağlı zincir kendi kendine şangırdamakta, sofalarda ayak sesleri işitilmektedir. Vakayı haber alan

18 Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997).

ispiizmacılar harekete geçip bir masa tecrübesi yapıp ruhlarla irtibata geçeceklerdir. Ruhların adlarının Gafi ve Gurka olduğunu öğrenirler; ruhlar o ayın 27.pazartesi gecesi ispiizmacılara görüneceklerini söylerler.

Bursa'ya muhacirin evine geldiklerinde evin görüntüsünün korkunçluğu onları ürpertir. Sevim korkmadığını kanıtlamak için cesurca davranışlarda bulunur ama için için korkmaktadır. Ruh çağırma seansı başladığında ışıklar kapatılır ama ruhlardan herhangi bir iz yoktur. Bir, iki olumsuz hareketten dolayı seans bozulur ve tekrar başlanır. Bu bozulmanın getirdiği korku ile Sevim bir baygınlık geçirir. Ancak bu normal bir baygınlık değildir. Vücudu kaskatı kesilmiş, dişleri kilitlemiştir. Hemen bir taksi bulunur ve otele dönülür. Sevim'i yatağına yatırırılar. Sevim ara sıra gözlerini açar, etrafa bakar fakat tekrar kapatır uykuya dalar. Birden bire Sevim'in konuşmasıyla uyanırılar. Sevim garip kelimeler söylemekte, yatağında oturmaktadır. Sevim için getirilen profesörler Sevim'in hastalığının ne olduğunu anlayamazlar, çünkü Sevim tek laf etmemektedir. Kaldığı otel odası bir klinik haline dönüştürülür ve yapılan tüm tedavilerden ve teşhislerden bir sonuç çıkmaz. Sonunda İstanbul'a dönmeye karar verilir. Deniz yolculuğu Sevim'e biraz iyi gelse de akşamları tekrar kriz nöbetleri başlar. Fakat bu nöbetler diğerlerinden biraz farklıdır. Sevim'in vücudu zaman zaman sarsılmakta, acı bir çığlık atarak haykırmaktadır. Sonunda bir konsültasyon yapılarak menenjit tüberküloz teşhisi konulur. İleriki aşamalarda hastalığın bu olmadığı anlaşılır. Mükerrerem, Sevim'in bir sinir mütehassısına veya ruhçuya gösterilmesini ister. Sinir mütehassısı çağırılrsa da durumda bir değişiklik yoktur.

Sevim ışığa karşı tahammülsüzdür. Ayrıca Sevim geceleri gözlerini tavandaki bir budak deliğine dikmeye ve tavana kulak vermeye başlamaktadır. Hareketleri normal değildir.

Eve ziyarete gelen misafirler arasında Hacı Yenge isminde biri vardır. Hacı Yenge Sevim'in büyük annesinin arkadaşıdır. Hacı Yengeye göre Sevim'in hastalığı bilinenin aksine daha farklıdır. Mayangalar adında eskiden var olan bir ocaktan bahseder onlara. Buralarda bir çocuk dünyaya geldiğinde çocuk tütsüden geçirilerek ömür boyu Mayangalara bağlanmış olurlarmış. Orada bulunan akrabası Pervin, Sevim'in annesinin de tütsüye kurban gittiğini hatırlar. Bunun üzerine Hacı Yenge bir tütsücüye

baş vurulmasını önerir. Uzun bir tartışmadan sonra Sevim'in Mayangalara götürülerek bir tütsü yapılması ve bu şekilde iyileştirilmesine karar verilir. Ancak bunlar olurken Sevim zaman zaman uykusunda anlaşılmaz kelimeler kullanarak konuşmaya başlar. Kahramanımız bu sözleri ilk duyduğunda onlara derin manalar atfeder. Bu kelimelerin ne manaya geldiğini araştırır ama bir sonuç çıkmaz. Çaresizlik karşısında artık kahramanımız da gökyüzü masalları diye eleştirdiği bu manevi yollardan medet ummaya başlar. Sonunda kahramanımızın da rızasıyla Mayangaların (Afrikadan gelme farklı bir tütsücü veya tarikat yapılanması) merasimine Sevim götürülür ve bir zaman sonra sevimde her hangi bir hastalık izi kalmaz. (Güntekin:1997)

Kısa özeti verilen bu romanın tümüne bakıldığında okuyucu açısından önem arz edecek gizli bir takım mesajları kapsadığı söylenebilir.

Bu romanda kahramanımız bir ateisttir. Aynı zamanda Sevim de *Elektra kompleksine*¹⁹ kapılmış küçük yaşta anne-baba sevgisinden yoksun büyümüş, özellikle de küçüklüğünde bir *Arap Bacı* tarafından yetiştirilmiştir. Yatılı okullarda geçen hayatı boyunca aile kavramından uzak kalmış, gerek bir Fransız okulunda okuması, gerekse okuldaki dini telkinlere de bir refleks olarak din karşıtıdır. Yani bir ateisttir. Bir ruh çağırma seansından etkilenmesi ve inandığı manevi varlıklara karşı içten duyduğu korku sonucunda vücut muvazenesi bozulmuş ve vücudunda sinir kilitlenmesi olmuştur. Hastalığa konan çeşitli teşhisler *hysteri*, *beyin veremi*, *tüberküloz*'dur. En son varılan teşhis ise "Bal gibi bir sinir hastalığıdır."²⁰ Bu hastalığın sebebi ise "O gece o uğursuz evde kızı korkutmasaydık bu olanlar olmayacaktı"²¹. Doktor Hasan'a göre "kızın hasta olan yeri sinirleri veya ruhudur. O'na göre ikisi de birdir. Hastalık bir sinir bozukluğu ile başlamış, daha sonra diğer doktorların dediği gibi bir *infectieus* ile katmerlenmiştir. Daha sonra enfektüs geçmiş, asıl olan sinir hastalığı kalmıştır. Çözüm olarak adamakıllı bir sinirciye yahut ruhçuya başvurulmalıdır"²². Sevimin, hastalığı dolayısı ile "Çocuğun yanakları çökmüş, derisi buruşmuş, korkunç bir sarılık alan yüzünde yer yer morartılar belirmiş. Hatta daha ileri giderek yüzünün, burnunun şekli de değişmiş diyeceğim. Gerilip incelmış renksiz dudaklarının altında adeta dişlerinin şekli seçiliyor."²³ Ayrıca "Şakaklarında belirmiş kalın mor damarların hızlı hızlı attığı görünme ölmüş sanılacak..."²⁴ şeklinde bir görünüme sahiptir. İşte

19 Ali Ayten, *Psikoloji ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 42.

20 Güntekin, *Gökyüzü*, 168.

21 Güntekin, *Gökyüzü*, 168.

22 Güntekin, *Gökyüzü*, 168-169.

23 Güntekin, *Gökyüzü*, 103.

24 Güntekin, *Gökyüzü*, 103.

ne olduysa ondan sonra başlar. “ Geceyle başlayan nöbet arttıkça artıyordu... Fakat bu seferki nöbet, bambaşka bir şey... Yüzü buz gibi soğuk bir ter içinde, dili dışarı çıkmış, gözleri donuk bir cam parıltısıyla parlıyor... Vücudu zaman zaman karyolayı sarsacak kadar şiddetli sarsıntularla titriyor... Sonra, ara sıra insan sesine benzemeyen acı bir makine çığlığıyla haykırıyor.”²⁵. Rahatsızlığına tıbbi olarak bir çare bulunamaması, kendisinde diğer insanlara karşı bir agresiflik, bazen hiç konuşmama, bazen ne söylediğini bilememe “...Gözleri yerinden oynamış, ağzı köpürmüş, dişlerini gıcırdatarak, zavallı Hasan’a: “ Bu eşek kim?... Bu eşek kim?...” diye haykırdı... Arkasından küfürler...” şeklinde, bazen de boş gözlerle etrafı seyretme, belirli noktalara bakarak kilitlenip kalma gibi komplike hareketler gösterir.

Sevim, zaman zaman korkutucu bir şekilde hırıltılı sesler çıkarır. Bir gece uykusunda kendi kendine konuşmaya başlar:

Birden bire bir konuşma sesiyle gözlerimi açtım. Lambalar sönmüş. Dışarıdan biri mi geldi de onları söndürdü, yoksa şehir cereyanı mı kesilmiş? ...Konuşma devam ediyor. Ses Sevim’in sesi, fakat kalınlaşmış, yabancılaşmış bir ses. Tek tek söylenen kelimeler gayet açık. Fakat şimdiye kadar hiç işitmediğim acayip, barbar bir dilin kelimeleri... Bunların manasız sesler olmasına da imkân yok ki. Çünkü Sevim’in söyleme ahenginde haklı bir davayı anlatan, karşısındakini kandırmaya çalışan bir insanın sükuneti ve mantığı var. Fakat karşısındaki kim?

Nihayet dördüncü gece iki buçukla üç arasında odada gene o belli belirsiz hareket başladı. Arkasından Sevim’in değişmiş, kalınlaşmış heyecanlı sesi.....Saz Afayı Malka Cıda Gorbia Mayavere Meygalin Sakkalebi Nalefi Annayı Sunana Bameduna.

...Birden bire yerimden kalkarak:

-Sevim, Sevim diye seslendim.

Kız, benim sesimi işitir işitmez suç işlerken yakalanmış bir çocuk sessizliğiyle tekrar yatıverdi. Odaya geldiğim zaman onu bıraktığım vaziyette gördüm. Elektriği çevirdim, yandı. Bu şaşılacak bir şey.

-Sevim, ne oldun?

Cevap yok. Çocuk, akşamdan beri devam eden aynı uyku ve bayılma arası dalgınlık içinde...²⁶

25 Güntekin, *Gökyüzü*, 119.

26 Güntekin, *Gökyüzü*, 101.

Kahramanımız tarafından kontrol edildiğinde Sevim, uyku ile uyanıklık arasında görünmektedir. Evet kahramanımızın dediği gibi “*Bir gecenin bir insanı bu kadar değiştirmesi akla sığar bir şey değildi...*”²⁷ Çünkü; bazen konuşmalarında “...*günlerden beri iki lakırdıyı bir araya getirip söyleyemeyen çocuğun bunları en usta bir külhanbeyini bastırarak bir kolaylıkla birbiri arkasına dizmesiydi.*”²⁸. Yani Sevim’in konuşması oradakileri hayrete düşürecek kadar iddialı ve edebî bir şekil arz etmektedir.

Kahramanımıza göre Sevim’in bu hale gelmesinin psikolojik çözümlemesi bellidir:

Yatılı mekteplerinde karışık tesirler altında geçmiş yalnız bir çocukluk, Gene bu tesirler altında başlamış bir buluş buhranı onda-zararlı mı faydalımı olduğu kestirilemeyecek- bir takım gizli zehirler bırakmıştı. Anlaşılabilir kararsızlıkları, hırçınlıkları vardı. Küçük bir vaka, onu en çılgın bir neşeden en karanlık hüznülere, bedbinliklere götürüyordu. Kendi bilgilerinin çok yüksekliğinde olan fikir meselelerine garip bir ateşle sarılmıştı. Bazen en ağır ve akıl durdurucu işlerde ince bir sezgi kabiliyeti göstererek beni şaşırtıyordu...²⁹

Evet yazarın dediği gibi karışık tesirlerle geçmiş bir çocukluk, bu tesirlerle başlamış bir buluş buhranı onda zararlı mı faydalımı olduğu belli olmayan bir takım gizli zehirler bırakmıştır. Küçük bir vakıya onu en çılgın bir neşeden en karanlık hüznülere, bedbinliklere götürüyordu. Karşısında kimse olmasına rağmen çok iddialı bir davayı savunuyor gibi konuşma şekli, sonra da hiçbir şey yokmuş gibi kendinden geçmesi, söylediği sözlerin bir barbar diliyle konuşulması, bunu kimsenin anlamaması ama bu sözleri duyan yazara bu sözlerin derin manalar çağrıştırmasının altında yatan nedir? Bir de Sevim, yazarımızın bile hepsini bilmediği bu sözleri kimden, nasıl, ne vakit öğrenmişti?

Romanın sonuna doğru kahramanımız Sevim, çocukluğunda olduğu gibi Asude bacıdan bir masal anlatmasını ister. *Âsude* bacı da “*Bâmedune Masalı*” nı anlatır. Sevim’in hastalık gecelerinde söylediği kelimeler, Afrika barbar dilinde anlatılan *Bâmedune Masalı*’ndaki şarkının sözleridir.

Yazar, yine bir gün tavan arasında bir şey aramaya çıkmış, bir köşedeki kırık iskemleler, tozlu resim çerçeveleri arasında mahut yeni dünya gözüne ilişir. Anlar ki; Sevim’in düştüğü geceye kadar tavanda gördüğünü zannettiği

27 Güntekin, *Gökyüzü*, 102-103.

28 Güntekin, *Gökyüzü*, 123-124.

29 Güntekin, *Gökyüzü*, 233-234.

çengelli çivi hâlâ ucunda durmaktadır.³⁰ Demek ki yazarımız Sevim'in haline üzüлüp, onun yaptığı hareketlerden, söylediği sözlerden etkilenerек olaylara derin mânalar vermiştir ama aslında aklından geçirdiği Sevim'in intihar hikayesini de kendisi uydurmuştur, bunu fark eder.

Yani hastalıklı birinin haline ve hareketlerine bakarak, durumun tedirginliği ile zihin, olmayan şeyleri olmuş şekilde algılamakta ve buna göre mevcut duruma mâna yüklemektedir.

Tüm bu anlatılanlardan sonra Reşat Nuri Güntekin'in Gökyüzü romanındaki ikincil kahraman Sevim'in başından geçen olaylar ve detayları ile yüzyıllardır müslüman olarak yaşamış Anadolu İslam toplumunun inancının temelini oluşturan İslam dininin ortaya çıkışı, İslamın gelişi sırasında İslam peygamberinin durumu, vahiylerin gelişi sırasında cereyan eden bir takım durumlar vb konularda ve bunları toplumun kabulü arasında aşağıdaki şekilde olduğu gibi bazı kıyaslamalar yapıldığında, Reşat Nuri'nin bu eserinde vermeye çalıştığı subliminal mesajlar daha iyi anlaşılacaktır.

3.1.Hz. Muhammed'in Öksüz Ve Yetim Kalması

Peygamberimiz küçük yaşta ebeveynsiz kalmıştı. Reşat Nuri'nin makalemize konu olan *Gökyüzü* romanında da kahramanımız Sevim küçük yaşta öksüz ve yetim kalmıştır.

3.2.Hz. Muhammed'in Sütanneye Verilmesi

İslam tarihinde Hz. Muhammed'in süt anneye verilme olayı meşhurdur. Yani Hz. peygamberin çocukluğu başkalarının ellerinde geçmiştir. Gökyüzü romanındaki Sevim küçük yaşta öksüz, yetim kaldıktan sonra tüm çocukluğu başkalarının elinde geçmiştir. *Çocukluğu başkalarının elinde geçerken, hastalıklı halde söylediği ve roman kahramanımızın manasını bilmediği halde derin anlamlar yüklediği Afrika Barbar diliyle söylenmiş ilk bilgileri ve garip şarkıları da O'nun elinden öğrenmiştir.*

3.3.Hz. Muhammed'e Gelen Vahiy Bilgilerinin Kaynağı Hakkında Yapılan İddialar

İslam peygamberine yapılan karalamalardan biri de O'nun vahiy diye aktardığı bilgiler aslında başkalarından öğrendiği tarihi hikaye ve bilgilerdir.

Makaleye konu olan "Gökyüzü" romanındaki kahramanımız Sevim'in söylediği sözler hakkında da benzer bir durum söz konusudur:

30 Güntekin, *Gökyüzü*, 191.

3.4.Hz. Muhammed'e Vahiy Geliş Zamanı

İlk vahyin gelişi konusunda ise Peygamberimiz kendisine vahiyler gelmeden önce sık sık Hira Mağarasına gider³¹ orada inzivaya çekilirdi. 40 yaşına geldiğinde yine böyle bir gece yarısından sonra uyku esnasında kendisine ilk vahyin geldiği çeşitli İslami kaynaklarda rivayet edilir.³²

Roman kahramanı Sevim de hastalık nöbetlerinin tuttuğu bir gece yarısından sonra-özet kısmında belirtildiği gibi-, duyanların ilk başta bir mana veremediği, barbar dilinde, kendi kendine konuşmaya başlamış idi.

3.5.Hz. Muhammed'e Vahiy Geliş Esnasında Görülen Halleri

Hz. Peygambere bilindiği gibi çeşitli şekillerde vahiyler gelmiş ve her vahiy geldiğinde kendisinde değişik haller görüldüğü çeşitli İslami kaynaklarda belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in vahiy esnasında vücudu titrediği, yüzünün rengi değiştiği, vahiy esnasında en soğuk günlerde bile alnı terleyip, nefes alırken horultuya benzer bir ses çıkardığı bu belirtilerden bazılarıdır.

Makalemize konu olan "Gökyüzü" romanı kahramanı Sevimde de hastalık krizine yakalandığında kendi kendine konuşmaya başladığı zamanlarda buna benzer değişik haller görülmektedir.

3.6.Hz. Muhammed'in Yanlızken Değişik Sesler Duyması

Peygamberimiz Muhammed (a.s.), kırk yaşına gelmeden önce, [otuzsekiz yaşında iken, ışık, nur görür, sesler işitir, endişelenir dururdu. Yüce Allah, Muhammed (a.s.)ın kerametini açıklamayı irade buyurduğu sıralarda idi ki, Muhammed (a.s.), evinden çıkar, Mekke evlerinden uzaklaşır, vadilerin kuytu köşelerine doğru dalar giderken, hiçbir ağaç veya taş rastlamazdı ki:

"Esselâmü aleyke yâ Rasûlallah! =Selam olsun sana, ey Allah'ın Resûlü!" diyerek kendisini selamlamamış olsun!

Peygamberimiz (a.s.); hemen etrafına, sağına soluna, arkasına dönüp bakınır, fakat ağaç ve taştan başka birşey görmezdi. Bu da, Peygamberimiz (a.s.)ın peygamberlikle görevlendirilmesinden iki yıl önce idi.³³

31 Fuat Günel, "Hira", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.18, (Ankara: TDV Yay., 1998), 121-122.

32 Mustafa Asım Köksal, *Vahyin Geliş* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987) 83-88.

33 Köksal, *Vahyin Geliş*, 83-88.

Bu konuda ise Sevim'in durumu da pek farklı değildir.³⁴ Yani Sevim'de de kimsenin görmediği ve duymadığı sesleri duyma halleri görülmektedir ki bunlara cevap vermek için kendi kendine konuşmaktadır.

Yüzyıllardır aynı inancı yaşayan, aynı dini kültürle yoğrulan anadolu toplumunun inancının ortaya çıkışı, algılanışı, değerlendirilmesi ile 1935'lerde yazılmış böyle bir romanın konusu, karakterler ve işlenişi arasındaki paralellik ve benzerliklerin çokluğunun, okuyucuların aklına farklı çağrışımları getirdiği görülmektedir. Yani bu romanda da okuyucuya iletilmek üzere gizli bir mesajın olduğu, subliminal bir mesaj verildiğini söylemek mümkündür. Bu mesajların, yazarın kendi ideolojilerini, kendine özel düşüncelerini kapsadığı söylenebilir. Eserin yayınlanacağı toplum içerisinde bir takım olumsuz reflekslerden kaçınmak için de yazarın bazen anlatı türünü seçtiği, bazen de eser kahramanının dilinden bu düşünceleri dile getirttiği söylenebilir. Bu romanda da düşünceler kahramanların kendi aralarındaki konuşmalar aracılığıyla sunulmuştur.

Gökyüzü romanında görülebileceği gibi, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) küçüklüğünden yaşlılığına kadar geçirdiği bir takım evreler ve sonuçları ile roman kahramanı Sevim'in küçüklüğünden itibaren geçirdiği evreler arasındaki uyum ve benzerliklere dikkat edildiğinde, Hz. Peygamberin yaşamı ve misyonu ile Sevim'in yaşamı ve savunduğu düşüncelerin kökeni arasında düşünsel olarak karşılaştırma yapılabilir. Bu karşılaştırma ile Hz. Peygamberin misyonunun kökeninde, tıpkı Sevim'in düşüncelerinin kökeninde yatan oluşumlar gibi yaşamın zorlukları, tahammül etmekte zorlanacağı vakialar, çıkmazları ve içinde yaşadığı toplumun kendisine bakış açısı ve karşı refleksleri sonucunda meydana gelmiş, daha sonra da toplum tarafından kabul görüp yaygınlaşarak inanç(din) şekline dönüşmüş düşüncelerin olduğu sonucuna varılabileceği söylenebilir. Yani Sevim'in ortaya koyduğu söz, davranışlar ve düşüncelerinin aslında hastalıklı bir halde iken meydana gelmiş eylemler olduğu vurgulanmakta ve Hz. Peygamberin sözleri, davranışları ve düşüncelerinin kökeninde de –tıpkı Sevim gibi- hastalıklı bir durumdan dolayı ortaya çıkmışlık hali olduğu, bunun sonucunda yaygınlaşan bir *Din Olgusunun* ortaya çıktığı sonucuna varmak mümkündür.

Romanın yazılış tarihine bakıldığında, dönemin siyasal konjoktürü ile bağlantı kurulmasının elzem olduğu görülebilir. Kemalist devrimlerin Anadolu toplumu tarafından fazla kabul görmediği, bundan dolayı da devrimlere uyulması konusunda kanuni yaptırımların ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bu devrimlerin toplum tarafından fazla kabul görmemesinin temelinde de o

34 Güntekin, *Gökyüzü*, 101

toplumun inancı ile devrimlerin uyumsuzluğu arasındaki tezat en büyük engeldir. Bu engelin kaldırılması için de toplumun inancının sorgulanması ve yeniden bir değerlendirme yapılmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada da her kesim gibi edebiyatçılara da önemli görevler düşmüştür. İşte bu görev gereği Reşat Nuri Güntekin'in adı geçen romanını yazarken, bu düşünceler içerisinde hareket ettiğini, 19. yy da bilim dünyasındaki yeni buluş ve gelişmelerden esinlenerek elde ettiği düşüncelerini Kemalist devrimlerin yerleşmesine katkı sağlayacak fikirler olarak ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Özellikle sosyoloji ve psikoloji alanındaki gelişmeler ile din sosyolojisi alanında ulaşılan noktalar, adı geçen romanın yazılmasında önemli temeller oluşturmuştur. Bu temelden hareketle, kendisine görev üstlendiği devrimlerin yaygınlaştırılması ve kalıcılığının sağlanmasına yönelik çalışmada ilk hareket tarzı bu devrimlerin kabul görmemesine neden olan toplum inancının irdelemesine yönelik bir girişim yapıldığı söylenebilir. Bu girişim sonucunda da Din Sosyolojisi biliminden yararlanarak yazılan *Gökyüzü* romanı ile İslamın temelini sorgulayacak bir eser meydana geldiği görülebilir. Bu roman ile; yüzyıllardır Anadolu müslüman toplumunun inancını ve yetiştirme kültürünü oluşturan Hz. Peygamber önderliğindeki bu dinin kökeninin aslında kendisine kutsiyet atfedilecek bir inanç olmadığı, hastalıklı birinin söylemleri sonucunda var olmuş bir inanç olduğu, buna da bağlı kalmanın zorunluluğunun toplumsal cehalet ve geri kalmışlıktan kaynaklandığı, bilimin gelişmesi ile tabu haline dönüşmüş bu olgunun değişmesi gerektiği anlayışının yayılmak istendiği sonucuna varılabilir.

Reşat Nuri'nin bu tür eserler yazarken kendi ağzından değil de anlatıcı ağzıyla eserini ifade etmesinin ayrı bir önemi vardır. Bu üslupgerekçesini şöyle belirtmektedir:

...Ben kahramanlardan birini alıp onun ağzından anlatmayı daha kolay bulurum. Hem bu suretle vak'alar dağılmaz. Vak'ayı anlatan kahraman vahdeti muhafaza eder. Sonra bunun bir iyiliği daha vardır, romancı mesuliyetin mühim bir kısmını üstünden silkip atmış olur. Ekseriya bir romancının yaptığı bir tasvir okuyucuya soğuk gelebilir. Çok defa okuyucular romancının bir adamı anlatışını beğenmeyebilir. İşte romanı kahramanının ağzından anlatırsanız mesuliyetin bir kısmı sizden ziyade kahramanın görüşüdür. Bu işte biçare kahraman yanmıştır....³⁵

35 Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri* (İstanbul: Yeni Matbaa, 1957), 15.

Sonuç

Tüm dünyadaki edebî eserlerde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de yazılan bazı eserlerde yazarların kendi görüşlerine, ideolojilerine uygun gizli mesajlar verdiği söylenebilir. Bu mesajlar, okuyucu tarafından eleştirilere uğramamaları için eserin akışına uygun olarak eser kahramanlarının anlatım veya karakterlerin karşılıklı konuşması şeklinde yansıtılmaktadır. Verilmeye çalışılan bu mesajlar dönemin siyasi konjoktürüne veya o zamanda popüler olan yaygın kanaatlerinin kabulü veya reddi şeklinde gerçekleşmektedir. Edebî eserlerde *subliminal mesaj* olarak adlandırabileceğimiz bu mesajlar, bilimsel gelişme ve yeni keşiflerle ilintili olabilmektedir. Eser sahipleri bu mesajları verirken kendileri yeni bir fikir ortaya çıkarmamakta ise de, toplumda yayılmasını istediği bir takım düşüncelerin taşıyıcısı rolünü üstlenmektedir. Edebî eserlerde verilmeye çalışılan subliminal mesajlarda konuya ilişkin semboller ayrı bir önem taşımaktadır. Sembollerin kullanımı bazen kelimelerin kapsayamayacağı çağrışımlar meydana getirebilmektedir. Bu mesajlar yerel veya evrensel boyut taşıyabilmektedir. Eserlerdeki kahramanların fiziksel görünümü ile verilmek istenen mesajlar arasında direk bir paralellik söz konusudur. Edebî eserlerde verilmek istenen subliminal mesajların okuyucu kitlesi tarafından zihinsel bir zarara uğramamaları açısından, okuyuculara sunulan bu eserlerin durumlarına göre üzerlerine +8,+13,+18 şeklinde uyarılar yapılması, toplumsal hafızanın sağlıklı gelişmesi açısından pedagojik bir önem arz etmektedir. Cumhuriyet döneminde yazılan Neşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* romanı için de Anadolu toplumunun dini inancının kökenlerine yönelik olumsuz bir subliminal mesaj taşıdığını söylemek mümkündür. Yüzyıllardır belirli bir dini inanç çerçevesinde şekillenmiş toplumsal kültürün erozyona uğramaması için basımı yapılan *Gökyüzü* romanının Milli Eğitim Bakanlığınca ilköğretim veya ortaöğretim öğrencilerine yönelik olarak tavsiye edilen 100 Temel Eser kategorisine sokulmaması, toplumsal algı ve milli birlik açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Ayten, Ali. *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Ayten, Ali ve Mustafa Köse. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Başarslan, Suzan Nur. "Romanlarda Kahramanlar/Kişiler". Erişim: 20 Mart 2017. www.derindusunce.org/2010/12/21/romanda-kahramanlarkisiler/
- Bee, Helen ve Boyd Denis. *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.
- Ceyhan, Nesime. "İkinci Meşrutiyet Devri Türk Hikayesinde Din Duygusu ve Dini Müesseselerin Tenkidi". *Turkish Studies Dergisi*, 1, sy. 4, (2017).

- Eliade, Mircea. *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. trc. Mehmet Aydın. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004.
- Eraslan, Kemal. "Ahmed Yesevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 159-161.
- Gençtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Meris Yayınları, 2014.
- Günel Fuat. "Hira" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 121-122.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Gökyüzü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.
- Kol, Suat. "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 21 (2011), 3.
- Köksal, Mustafa Asım. *İslam Tarihi*. 3: 83-88. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987.
- Kurtulmuş, Aytaç. "İnformal (Sınıf Dışı) Öğrenme Ortamı Pi Günü: Büyük Risk Yarışma Örneği". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* *Journal of Research in Education and Teaching*. sy. 1 (2015): 107-116.
- Mahfuz, Necip. *Cebelavi Sokağı Çocukları*. trc. L. Tonguç Basmacı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010.
- Öztürk, Hüseyin Emin. *Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma kurumu Yayınları, 1991.
- Parla, Jale. "Türk Romanında Karakterler-Tipler" *Kitaplık Dergisi* 83, (2005).
- Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S. N., Fredrickson, B. L., & Loftus, G. R. Atkinson & Hilgard, *Psikolojiye Giriş*. trc. Ö. Öncül ve D. Ferhatoğlu. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2012.
- Sungur, Suat. "Bilinçaltı Reklamcılık ve Toplumsal Etkileri". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. sy. 29, (2007): 170.
- Yılmaz, Ebru Burcu. "Hikaye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi Türkojoloji Makale Bilgi Sistemi*. Sy.56 (2011): 45-46
- Yücebaş, Hilmi. *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1957.